

SYMPOZJUM ONLINE/PROGRAM

Lelewel interdyscyplinarny

Recepcja pism i prac Joachima Lelewela 160 lat po Jego śmierci

Wydział Filologiczny, Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Ośrodek Kultury Polskiej Sorbonne-Université

27–28 MAJA 2021 ROKU

ORGANIZATORZY:

dr hab. Danuta Zawadzka, prof. UwB, Uniwersytet w Białymstoku
prof. dr hab. Violetta Julkowska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
dr hab. Iwona H. Pugaczewicz, prof. UW,
Ośrodek Kultury Polskiej Uniwersytetu Sorbońskiego w Paryżu

RADA NAUKOWA:

dr hab. Jerzy Borowczyk, prof. UAM, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
prof. dr hab. Józef Dobosz, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
prof. dr hab. Jarosław Ławski, Uniwersytet w Białymstoku
prof. dr hab. Maria Prussak, Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie
prof. dr hab. Jolanta Sztachelska, Uniwersytet w Białymstoku

KOORDYNACJA MEDIALNA:

dr Karolina Szymborska, UwB
mgr Krzysztof Andruczyk, UwB
inż. Jarosław Kuźmicki, UwB

PROGRAM SYMPOZJUM

27 MAJA 2021

DZIEŃ PIERWSZY:

LELEWEL INTERDYSCYPLINARNY I EMBLEMATYCZNY

9.30–10.00 *Otwarcie sympozjum*

10.00–10.20 **MARIA PRUSSAK** (IBL PAN), *Lelewel – negatywny bohater Puszkina*

10.20–10.40 **KATARZYNA BŁACHOWSKA** (UW), *Joachima Lelewela model historycznej relacji Ruś–Moskwa (Rosja) – konceptualny fundament „polskiej szkoły” badań dziejów Europy Wschodniej*

10.40–11.00 **JERZY BOROWCZYK** (UAM), *Lelewel jako bohater i uczestnik filomackiej korespondencji. Przyjaźń, historia, geografia, poezja*

Przerwa

11.30–11.50 **KINGA KANTORSKA** (AN Paris), *Inwentarze pośmiertne spuścizny Lelewela – omówienie krytyczne zawartości*

11.50–12.10 **VIOLETTA JAROS** (UJD), *Samotnik brukselski prywatnie. Słownictwo związane z chorobami i zjawiskami chorobowymi w korespondencji Joachima Lelewela z najbliższymi*

12.10–13.00 *Dyskusja*

Przerwa

14.00–14.20 **RENATA CZEKALSKA, AGNIESZKA KUCZKIEWICZ-FRAŚ** (UJ), *Joachim Lelewel jako badacz Orientu. Źródła orientalistyczne w Lelewelowskim archiwum Uniwersytetu Wileńskiego*

14.20–14.40 **DOROTA SIWICKA** (IBL PAN), *Kartograf wyobrażeń*

14.40–15.10 **KATARZYNA PODNIEŚIŃSKA, JANINA WILKOSZ** (MN Kraków), *Joachim Lelewel. Portret rytownika*

15. 10–15.30 **DANUTA ZAWADZKA** (UwB), *Antykwariusz na czele rewolucji? Od Nowosilcowa wileńskiego do warszawskiego*

15.30–16.30 *Dyskusja*

28 MAJA 2021
DZIEŃ DRUGI:
DUCH LELEWELOWSKI, RECEPCJA I MIEJSCA PAMIĘCI

- 10.00–10.20 **IWONA PUGACEWICZ** (UW, Sorbona), *Wielka Emigracja a Lelewelowski duch kształcenia historycznego*
- 10.20–10.40 **PIOTR KOWALEWSKI JAHROMI** (UŚ), *Historyk(a) pomiędzy filozofią a polityką. Próba porównawczego odczytania „historyk” Lelewela i Droysena*
- 10.40–11.00 **MACIEJ JUNKIERT** (UAM), *Unikalna, wielokrotna, permanentna? Rewolucje Hegla, rewolucje Lelewela*
- 11.00–11.20 **MONIKA RUDAŚ-GRODZKA** (IBL PAN), *Upiór w koronie*
- 11.20–12.10 *Dyskusja*

Przerwa

- 13.30–13.50 **ZOFIA DAMBEK-GIALLELIS** (UAM), *Joachim Lelewel Bartoszewiczów (szkic bio-bibliograficzny)*
- 13.50–14.10 **JOLANTA SZTACHELSKA** (UwB), *W poszukiwaniu syntezy – Pruszyński i Lelewel*
- 14.10–14.30 **VIOLETTA JULKOWSKA** (UAM), *Lelewelowskie przestrzenie pamięci – Wilno, Paryż, Bruksela, Poznań*
- 14.30–15.30 *Dyskusja*

15.30 *Zamknięcie sympozjum*

KATARZYNA BŁACHOWSKA
UNIwersytet Warszawski

JOACHIMA LELEWELA MODEL HISTORYCZNEJ RELACJI RUŚ–MOSKWA (ROSJA)
– KONCEPTUALNY FUNDAMENT „POLSKIEJ SZKOŁY” BADAŃ DZIEJÓW EUROPY WSCHODNIEJ

„**NIE BYŁO** w Polsce – podkreśla wybitny współczesny znawca problematyki Andrzej Wierzbicki – ani przed, ani po Lelewelu, historyka o tak rozległej skali zainteresowań i dokonań badawczych”. Dzięki nim Joachim Lelewel stał się współtwórcą, a w niektórych dziedzinach twórcą, nowoczesnej polskiej nauki historycznej. Był też autorem pierwszej po upadku państwa koncepcji dziejów Polski (*Historyczna paralela Hiszpanii z Polską*, 1820 – 1. wyd. 1831) oraz pierwszej w nowoczesnej polskiej nauce koncepcji dziejów wschodniej Słowiańszczyzny, a więc Rusi. Podstawowe założenia tej koncepcji Lelewel zaprezentował w latach 1822–1824 w wykładach, które prowadził na Uniwersytecie w Wilnie. Jej pełną wersję przedstawił w roku 1839 – a więc przebywając już na emigracji – na kartach syntezy *Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską w Lublinie 1569 zawartej*. Powstała ona jako odpowiedź na oficjalną wykładnię rosyjską, której autorem był Nikołaj Ustriałow. Rosyjski historyk swą koncepcję prezentował w wykładach, które od 1834 r. prowadził na Uniwersytecie w Sankt Petersburgu. W latach 1837–1841 opublikował ją na kartach pięciotomowej *Historii rosyjskiej*. Jej skrócona – dwutomowa – wersja wydana w roku 1838 została w Warszawie.

PODSTAWĘ przedstawionego przez Joachima Lelewela objaśnienia istoty dziejów Rusi oraz Moskwy i ich wzajemnej relacji stanowiło – powszechnie przyjęte w myśli romantycznej (indywidualistyczna-idealistyczna filozofia niemiecka) – twierdzenie o specyficznej, tzn. indywidualnej naturze – „duchu” – narodów, które od zarania swej drogi dziejowej, tj. już w okresie plemiennym, tworzyły kulturowe wspólnoty – „światy”. Lelewel przeprowadził dowód odrębności wschodniej Słowiańszczyzny–Rusi (z ośrodkiem w Kijowie i Nowogrodzie Wielkim) i Moskwy, uformowanej nad górną Wołgą na ziemiach fińskich, skolonizowanych przez wschodnich Słowian (głównie Krywiczów) w dobie jarzma mongolskiego. Ruś, w ujęciu Lelewela, należała – podobnie jak Lechia (nazwę Polska Lelewel wprowadza od czasów Władysława Łokietka) – do świata słowiańskiego. Moskwa – do świata mongolskiego. Słowem, Lelewel jednoznacznie stwierdził genetyczną odrębność Rusi i Moskwy.

KONCEPCJA Joachima Lelewela stała się punktem odniesienia refleksji większości polskich historyków kolejnych pokoleń. Formułując własne ujęcia, przyjmowali oni niezmiennie twierdzenie o odrębności Rusi i Moskwy. Twierdzenie to jest wyznacznikiem dla nurtu w badaniach nad dziejami Europy Wschodniej, który nazwałam w prezentowanym referacie – termin ten mam nadzieję upowszechnić – „szkołą polską”. Jej ostatnim reprezentantem był Henryk Paszkiewicz (zm. 1979), który – przebywając już na emigracji w Wielkiej Brytanii – stał się autorem naukowej trylogii *The Origin of Russia* (Londyn 1954), *The Making of the Russian Nation* (Londyn 1963), *The Rise of Moscow's Power* (tekst niepełny, wydany pośmiertnie, Nowy Jork 1983).

DR HAB. KATARZYNA BŁACHOWSKA – kierownik Zakładu Archiwistyki, Dydaktyki i Historii Historiografii na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego; badaczka polskiej, rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej myśli historycznej od schyłku XVIII do XX w.; najważniejsze prace: *Narodziny Imperium. Rozwój terytorialny państwa carów w ujęciu historyków rosyjskich XVIII i XIX wieku*, Warszawa 2001; *Wiele historii jednego państwa. Obraz dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1569 roku w ujęciu historyków polskich, rosyjskich, ukraińskich, litewskich i białoruskich w XIX w.*, Warszawa 2009; *Cherven' Towns: „the golden apple” in archeology – „the Gordian knot” in historiography. The history of the region until 1340, as present by Polish, Russian and Ukrainian historians in the 18th–20th century / Grody Czerwieńskie: „złote jabłko” archeologii – „węzeł gordyjski” historiografii. Dzieje regionu do roku 1340 w ujęciu historyków polskich, rosyjskich i ukraińskich XVIII–XX wieku*, w: *From Cherven' Towns to Curzon Line /Od Grodów Czerwieńskich do linii Curzona*, vol. III, part 2 / t. III, cz. 2, red. M. Wołoszyn, Kraków–Leipzig–Rzeszów 2017.

JERZY BOROWCZYK
UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

*LELEWEL JAKO BOHATER I UCZESTNIK FILOMACKIEJ KORESPONDENCJI.
PRZYJAŹŃ, HISTORIA, GEOGRAFIA, POEZJA*

INTERESUJE mnie Lelewel jako bohater filomackich listów z lat 1815–1823 oraz współtwórca ich zesłańczej epistolografii (szczególnie korespondencja z Daszkiewiczem, Malewskim i Mickiewiczem). Historia, geografia i poezja to dyscypliny, które przewijają się w listach pisanych z i do Rosji, ale także kwestie poruszane w czasach wileńskich, w których kontekście często pojawia się postać i praca naukowa Lelewela. Przyjaźń miałyby tu być medium, za pomocą którego wielki historyk uobecnił się w filomackiej wspólnocie.

DR HAB. JERZY BOROWCZYK, PROF. UAM – historyk literatury; pracuje w Instytucie Filologii Polskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; bada literaturę romantyzmu i współczesności; autor monografii: *Rekonstrukcja procesu filomatów i filaretów 1823–1824* (2003), *Zesłane pokolenie. Filomaci w Rosji 1824–1870* (2014), *Po chwiejnym trapie* (2016); współautor kilku książek; publikuje w „Czasie Kultury”, „Pamiętniku Literackim”, „Przeglądzie Humanistycznym”, „Forum Poetyki/Forum of Poetics”. Ostatnio, wspólnie z Krzysztofem Skibskim ogłosił *Literackie gramatyki ciągłości i nadmiaru. Próba filologiczna* (2021).

RENATA CZEKALSKA, AGNIESZKA KUCZKIEWICZ-FRAŚ
UNIwersytet Jagielloński w Krakowie

*JOACHIM LELEWEL JAKO BADACZ ORIENTU.
ŹRÓDŁA ORIENTALISTYCZNE W LELEWELOWSKIM ARCHIWUM
UNIwersytetu Wileńskiego*

W SWOJEJ pracy *O historii, jej rozgałęzieniu i naukach związek z nią mających: pismo w roku 1820 w czerwcu napisane, teraz nieco poprawione i do druku podane* Joachim Lelewel daje krótki wykład własnego rozumienia idei i praktyki badań historycznych. Stwierdza w niej między innymi: „Przebyłem drogę własnym doświadczeniem, drogę trudną (...); własną usilnością poznałem dzieje i źródła historyczne, własnym doświadczeniem ćwiczyłem się w badaniach tak krytycznych jak kombinacyjnych. (...) Jakożkolwiek sposób wyosobnienia narodów i państw, może mieć swoje zalety, przekładam połączenie ich w jedną osnowę, jak są rzeczywiście powszechnym czasem działaniem połączone”.

PRZEDMIOTEM proponowanego wystąpienia będzie przedstawienie wyników kwerendy w Lelewelowskim archiwum Uniwersytetu Wileńskiego, przeanalizowanych pod kątem powyższej deklaracji, w odniesieniu do zgromadzonych tam źródeł związanych z szeroko pojętymi badaniami nad Orientem.

DR HAB. RENATA CZEKALSKA, PROF. UJ – orientalistka, kulturoznawca, literaturoznawca profesor uczelni w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ. Jej zainteresowania naukowe obejmują dziedzictwo kulturowe Azji Południowej, kontakty kulturowe między Azją i Europą oraz między cywilizacjami azjatyckimi, a także teorię i pragmatykę przekładu literackiego z języków orientalnych. Autorka licznych artykułów oraz kilkunastu książek (w języku polskim, angielskim i hindi), w tym czterech monografii i kilku antologii przekładów.

DR HAB. AGNIESZKA KUCZKIEWICZ-FRAŚ, PROF. UJ – orientalistka, językoznawca, profesor uczelni w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ. Do jej głównych obszarów zainteresowań badawczych należą m.in.: socjolingwistyka subkontynentu indyjskiego, tradycje indo-muzułmańskie Azji Południowej (historia, kultura, społeczeństwo), współczesne kwestie społeczno-polityczne krajów Azji Południowej, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki islamu i muzułmanów w regionie, a także zagadnienia związane z przekładem literackim z języków orientalnych (hindi, urdu) w kontekście kontaktów międzykulturowych.

ZOFIA DAMBEK-GIALLELIS
UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

JOACHIM LELEWEL BARTOSZEWICZÓW (SZKIC BIO-BIBLIOGRAFICZNY)

PRZEDMIOTEM wystąpienia będą relacje Juliana Bartoszewicza i Joachima Lelewela oraz ich ślady w archiwum Bartoszewiczów, a także recepcja dzieła/myśli Lelewela w pracach warszawskiego historyka.

DR HAB. ZOFIA DAMBEK-GIALLELIS – pracuje w Instytucie Filologii Polskiej UAM, kieruje Laboratorium Dokumentacji Literackiej. Zainteresowania naukowe: Norwid i jego twórczość, biografistyka, prace dokumentalistyczne, kultura i literatura krajów portugalskojęzycznych (Portugalia, Brazylia). Uczestniczyła w przygotowaniu m.in. *Kalendarza Życia i Twórczości Cypriana Norwida* (kier. Z. Trojanowiczowa, 2007) i *Bibliografia Literatury Polskiej Nowy Korbut: Adam Mickiewicz. Twórczość* (kier. Z. Przychodniak, 2019). Wydała monografie: *Cyprian Norwid a tradycje szlacheckie* (2012), *Dziwne kształty życia. Studia i szkice z dziejów biografistyki polskiej połowy XIX wieku* (2019).

VIOLETTA JAROS
UNIwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE

*SAMOTNIK BRUKSELSKI PRYWATNIE. SŁOWNICTWO ZWIĄZANE Z CHOROBIAMI
I ZJAWISKAMI CHOROBOWYMI W KORESPONDENCJI JOACHIMA LELEWELA
Z NAJBLIŻSZYMI*

OPRACOWANIE stanowi przyczynek do badań nad językiem familijnym Joachima Lelewela – wybitnego uczonego-polityka żyjącego w pierwszej połowie XIX wieku. Przedmiotem oglądu uczyniono leksykę związaną z chorobami i zjawiskami chorobowymi. Materiał językowy zebrany został z 319 listów pisanych z wielu miejsc pobytu historyka (m.in. Woli Okrzejskiej, Warszawy, Wilna, Krzemieńca, Łucka, Abbeville, Tours, Brukseli) w różnych okresach jego życia, w których dawał on wyraz swego przywiązania i tęsknoty, żywego zainteresowania losami najbliższych i znajomych, informował na bieżąco o swoim położeniu materialnym, zdrowiu, kontaktach towarzyskich, efektach pracy naukowej. (...)

ZASADNICZYM celem analiz jest charakterystyka semantyczno-strukturalna leksyki i połączeń wyrazowych związanych z chorobami i zjawiskami chorobowymi, które wyekscerpowane zostały z korespondencji Joachima Lelewela do najbliższych. Podstawowe założenie badawcze stanowi teza, że potoczna wiedza językowa o chorobie i leczeniu łączy się z wiedzą pozajęzykową, w której istotne są nie indywidualne asocjacje i wyobrażenia, lecz „maksimum wyobrażeń, które ludzie we wspólnocie dostrzegają. (...)

OMÓWIONE słownictwo stanowi wyrazisty krąg tematyczny w obrębie subidiolektu familijnego Lelewela, odzwierciedla specjalistyczną i potoczną (ukształtowaną na podstawie doświadczeń i codziennych obserwacji) wiedzę historyka w zakresie chorób i zjawisk chorobowych, pozwala też odpowiedzieć na pytanie, na co chorował Lelewel, jego bliscy oraz znajomi i jak się leczyli, ale – co istotne z perspektywy kształtowania się terminologii medycznej – jest jednocześnie świadectwem epoki: słownictwa medycznego (fachowego i potocznego) funkcjonującego w 1. poł. XIX w. w powszechnym użyciu.

DR HAB. VIOLETTA JAROS, PROF. UJD – pracuje w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie. Zainteresowania naukowe: onomastyka (antroponimy, chrematonimy, urbanonimy), socjolingwistyka (język CB-radiowy kierowców), stylistyka (m.in. idiolekt i idiostyle Joachima Lelewela). Autorka monografii: *Współczesne nazwiska mieszkańców gminy Mykanów*, Częstochowa 2009; *Przez wiska ludowe mieszkańców dawnego powiatu częstochowskiego*, Częstochowa 2012; *Studia nad językiem i stylem pism naukowych Joachima Lelewela*, Częstochowa 2015.

VIOLETTA MARGARET JULKOWSKA
UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

LELEWELOWSKIE PRZESTRZENIE PAMIĘCI – WILNO, PARYŻ, BRUKSELA, POZNAŃ

„**PRZESTRZENIE** pamięci” to kategoria łącząca problemy z obszaru badań nad recepcją spuścizny Lelewela z różnymi sposobami upamiętniania jego osoby w konkretnych miejscach. Wybrane przykłady (Wilno, Paryż i Bruksela) to miejsca naznaczone rzeczywistą obecnością Lelewela, związane z kolejnymi okresami jego życia i działalności oraz z osobami i instytucjami, które po śmierci historyka zadbały o różne formy upamiętnienia. W prezentacji nastąpi połączenie informacji o tych przestrzeniach pamięci z wizualizacją za pomocą fotografii wykonanych współcześnie w lelewelowskich przestrzeniach pamięci i intencyjnej obecności w tych miejscach osób tam stale mieszkających: Sabiny Jakutović z Wilna, Hanny Olejniczak-Zaworonko z Paryża i Emmanuelle Hebert z Brukseli.

Z KOLEI Poznań jest przestrzenią pamięci symbolicznie powiązaną z osobą Lelewela poprzez działalność zaprzyjaźnionego z historykiem, jego najskuteczniejszego wydawcy czyli Jana Konstantego Żupańskiego, ale także poprzez materiały ze spuścizny po Lelewelu, w tym rękopisy historyki, zgromadzone w zbiorach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk a także działalność naukową różnych badaczy Lelewela.

Ważnym wątkiem wystąpienia będą uroczystości o charakterze funeralnym, w tym nabożeństwa pogrzebowe i mowy pogrzebowe, będące pierwszą formą upamiętnienia osoby Lelewela w czerwcu 1861 roku w wymienionych miastach oraz w wielu innych miejscach.

PROF. DR HAB. VIOLETTA JULKOWSKA – historyk historiografii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Absolwentka filologii polskiej i historii na UAM w Poznaniu, doktorat i habilitacja z badań nad historią historiografii XIX wieku. Uczestniczka seminarium Prof. Jerzego Topolskiego w latach 1988–1998, oraz Interdyscyplinarnego Seminarium Metodologicznego Prof. Wojciecha Wrzosa nieprzerwanie od 2010 roku. Redaktorka i współredaktorka tomów monograficznych w czasopiśmie naukowym: „Sensus Historiae. Studia metodologiczne”, „Rocznik Antropologii Historii” oraz „Historia@Teoria”. Uczestniczka projektów badawczych w obszarze historiografii i pamięci (Polsko-niemieckie miejsca pamięci, Modi Memorandii, Heritage of Memory), redaktorka tomów monograficznych poświęconych pamięci kulturowej, foto-historii i kulturze historycznej. Współpracuje z literaturoznawcami w projekcie: Historia i regiony. Animatorka kultury regionalnej i wydawca publikacji z zakresu historii regionalnej. (Nagroda Polskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy za „Przywołane z historii. Ocalone z pamięci” 2013). Kuratorka wystaw sztuki współczesnej; Współprzewodnicząca Wspólnej Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej (UNESCO); Członkini Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członkini prezydium Polskiego Towarzystwa Historiograficznego, wiceprezes Stowarzyszenia Polonia-Italia. Zainteresowania badawcze: historia historiografii, studia regionalne, studia nad pamięcią i krajobrazami kultury, foto-historie i ego-narracje, studia biograficzne, historia prywatna.

MACIEJ JUNKIERT
UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

*UNIKALNA, WIELOKROTNA, PERMANENTNA?
REWOLUCJE HEGLA, REWOLUCJE LELEWELA*

TRZY tytułowe określenia wywodzą się z różnych tradycji intelektualnych i opisują osobne przestrzenie doświadczeń i poglądów, wszystkie razem odnoszą się do metod konceptualizacji rewolucji w pismach Hegła i Lelewela. Filozof i historyk, tak osobni, że właściwie trudno ich zestawiać, mieli jednak wspólną pasję: filologię. Na tym polu postaram się poszukać pewnej intelektualnej wspólnoty dla ich odmiennych wyobrażeń dotyczących rewolucji.

DR HAB. MACIEJ JUNKIERT, PROF. UAM – polonista i historyk idei. Profesor uczelni w Zakładzie Badań nad Tradycją Europejską Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Główne zainteresowania naukowe: historia intelektualna XIX wieku, *classical reception studies*, filologia i badania historycznoliterackie w ujęciu porównawczym.

KINGA MARIA KANTORSKA
ARCHIVES NATIONALES, PARIS (PR. EM.)

*INWENTARZE POŚMIERTNE SPUŚCIZNY LELEWELA –
OMÓWIENIE KRYTYCZNE ZAWARTOŚCI*

CHCĘ omówić akty notarialne znajdujące się w Archives Nationales de France oraz Archives de l'État à Bruxelles (Rijksarchief te Brussel). Myślę, że mogę wnieść do dyskusji kilka nowych elementów, m.in. co do wykorzystania archiwów notarialnych po „Wielkich”, zwłaszcza w sprawach spadkowych, przybliżyć przebieg takiego postępowania. A przede wszystkim zwrócę uwagę na zawartość masy spadkowej. Scharakteryzuję też analogie między dokumentami, rozważę, na ile się one uzupełniają i co wnoszą do wyobrażenia Joachima Lelewela jako człowieka.

KINGA MARIA KANTORSKA – archiwistka, pracownik emerytowany paryskiego Archiwum Państwowego. 1991: diplômée de l'EPHE en Sciences historiques et philologique. Ministerstwo kultury: Chargée d'études documentaires CHED – urzędnik naukowy ds. studiów dokumentalnych. 1981–2000: Bibliothèque National de France – sekcja archiwum administracji biblioteki narodowej; 2000–2002: Médiathèque de la direction d'architecture et patrimoine – archiwum departamentu architektury w ministerstwie kultury; 2002–2020 Archives Nationales – département du Minutier central des notaires de Paris – Archiwum Państwowe – sekcja zbierająca akta notariuszy paryskich.

PIOTR KOWALEWSKI JAHROMI
UNIwersytet ŚLĄSKI w KATOWICACH

*HISTORYK(A) POMIĘDZY FILOZOFIĄ A POLITYKĄ. PRÓBA PORÓWNAWCZEGO
ODCZYTANIA „HISTORYK” LELEWELA I DROYSENA.*

„**HISTORYKA**” jest słowem mocno zakorzenionym w historiografii polskiej i niemieckiej. Można zasugerować twierdzenie, że jest czymś charakterystycznym właśnie dla tych dwóch kultur intelektualnych. Za popularność tego pojęcia i całego szeregu rozważań, które się z nim wiążą stoi przede wszystkim dwóch wybitnych myślicieli: Joachim Lelewel i Johann Gustav Droysen. Dzieliło ich jedno pokolenie, łączyła pasja do historiografii oraz doświadczenie wielkich przemian w historii Europy XIX wieku. Swoje poglądy na historię oboje zawarli w pojęciu „historyki”. Jak je rozumieli? Gdzie możemy znaleźć punkty wspólne, a gdzie ważne różnice? Odpowiedzi na te pytania dostarczyć może analiza porównawcza kluczowych kategorii wyinterpretowanych z tych dwóch „historyk”, które zostaną ujęte jako projekty filozoficzno-polityczne. Próba takiej analizy porównawczej narzuca się sama i wydaje się rzeczą dziwną, że nie została jeszcze przeprowadzona w sposób systematyczny pomimo bogatej tradycji interpretacyjnej Lelewela w Polsce. W tym sensie zestawienie zasadniczych kategorii metodologicznych tych dwóch historyków może przyczynić się do dalszego „rozpakowania” Lelewela oraz założeń filozoficznych twórców „wieku historii”.

DR PIOTR KOWALEWSKI JAHROMI – jest pracownikiem Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zajmuje się teorią historii i historiografii, historią prawa i sztuki oraz filozofią analityczną.

KATARZYNA PODNIESIŃSKA, JANINA WILKOSZ
MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE

JOACHIM LELEWEL. PORTRET RYTOWNIKA

TEMATEM referatu będzie grafika Joachima Lelewela, bodaj najrzadziej przez biografów historyka i polityka dostrzegana, najsłabiej rozpoznana, pozostająca wciąż w cieniu bogactwa jego innych aktywności. Możliwość wnikliwszego spojrzenia na twórczy dorobek wyjątkowego „nie-artysty” stwarza prelegentkom przechowywana w Muzeum Narodowym w Krakowie od schyłku XIX w. kolekcja pozostałych po nim matryc graficznych. Dużą część rytowniczej spuścizny – 231 z blisko 265 opracowanych przez niego akwafortowych i miedziorytowych płyt – w 1897 r. zakupiono do zbiorów krakowskiego muzeum od Wisławy Jadwigi z Lelewelów Russockiej, córki Prota Lelewela, bratanicy Joachima. Pozostająca w zapomnieniu przez blisko 125 lat, spuścizna ta obecnie jest przedmiotem realizowanego w MNK projektu naukowo-konserwatorskiego, którego założeniem jest przygotowanie zespołu do planowanej na 2022 r. wystawy, poświęconej graficznej – ilustratorskiej działalności „rytownika polskiego”. Stan badań pozwala obecnie na zaprezentowanie zarysu powstania kolekcji i jej wartości merytorycznej – zachowały się w niej m.in. bezcenne matryce, z których odbitki nigdy nie zostały wydane. Krótko przedstawione zostaną losy muzealne zbioru – niełatwe, będące wynikiem zmiennej polityki kolekcjonerskiej i inwentaryzacyjnej MNK. Część wystąpienia poświęcona będzie aspektom warsztatowym i amatorskiej pracowni graficznej Lelewela. Jego determinacji w dążeniu do założonego celu – własnoręcznego ilustrowania swego bogatego dorobku piśmienniczego – i niełatwej drodze, w dużej mierze samodzielnej, do opanowania umiejętności posługiwania się szlachetnymi technikami graficznymi, akwafortą i miedziorytem. Wspomniane zostaną jego potknięcia i sukcesy na tej drodze, otwartość na inne techniki graficzne – litografię i staloryt, oraz próby pogodzenia ambicji artystycznych z pragmatyzmem, gdy w dobie emigracji przyszło „polskiemu Diogenesowi” ze swej działalności pisarskiej i sztycharskiej uczynić sposób zarabiania na jakże skromne życie.

KATARZYNA PODNIESIŃSKA – historyk sztuki, absolwentka Podyplomowego Studium Muzeologicznego w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, kustosz w Gabinecie Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie. Autorka wystaw, katalogów i licznych publikacji poświęconych współczesnej grafice polskiej i sztuce ekslibrisu. Zajmuje się grafiką dawną i nowoczesną, artystyczną i użytkową, kolekcjonerstwem sztuki w Polsce, historią bibliotek oraz badaniami zmian właścicielskich obiektu muzealnego.

JANINA WILKOSZ – historyk, absolwentka Podyplomowego Studium Muzeologicznego w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, kustosz w Gabinecie Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie. Autorka publikacji z zakresu rysunku i grafiki polskiej XIX wieku, obecnie kierownik interdyscyplinarnego projektu badawczego „Katalog matryc graficznych Joachima Lelewela ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie”.

MARIA PRUSSAK
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN W WARSZAWIE

LELEWEL – NEGATYWNY BOHATER ALEKSANDRA PUSZKINA

ZLELEWELEM Puszkina zetknął się na pewno przy okazji recenzji historii Karamzina. Jego nazwisko pojawia się w tekstach Puszkina później, trzykrotnie, zawsze w bardzo negatywnym kontekście wywołanym stosunkiem poety do Powstania Listopadowego. Najpierw w dziennikowych zapiskach, w których Puszkina śledził wydarzenia powstania. 4 (16) września 1831 zanotował niesłusznie, że Lelewel jest w korpusie generała Ramorino, z innych uczestników powstania wymienił jeszcze Skrzyneckiego, A. Potockiego (nie jest jasne, kogo miał na myśli) i Piotra Wysockiego. W tym samym mniej więcej czasie pisał wiersz o incipicie „Ты просвещением свой разум осветил...”, nieukończony, opublikowany w 1903 roku na podstawie brulionowej wersji, skierowany do nieustalonego rosyjskiego sympatyka polskiej sprawy. W nieuwzględnianych druku wariantach tekstu powtarzają się wyrażające bezwzględnie dezaprobatę zdania „Ty piłeś zdrowie Lelewela” oraz „Sławiłeś imię Lelewela”. Lelewel tymczasem w przemówieniu wygłoszonym w Brukseli 25 stycznia 1834 z okazji trzeciej rocznicy de-tronizacji Mikołaja I i na pamiątkę powstania dekabrystów przytoczył dwie opowieści, których autorstwo, niesłusznie, przypisał Puszkiniowi. Za każdym razem, kiedy Lelewel odwoływał się do świadomości Rosjan miłujących wolność, powoływał się na Puszkina, jakby chciał przypomnieć mu młodzieńcze buntownicze wiersze. Nazwisko Puszkina niezmiennie traktował jako symbol wolnej Rosji. Ta jego postawa wywołała gwałtowną reakcję rosyjskiego poety. Kiedy od Grigorija Aleksandrowicza Stroganowa otrzymał wycinek z „Journal de Francfort”, w którym relacjonowano brukselskie obchody, dodając równocześnie sprostowanie mówiące, że Puszkina przebywa w stolicy i cieszy się uznaniem na dworze, potwierdził on swoją niechęć do Lelewela w liście nadawcy przesyłki.

PROF. DR HAB. MARIA PRUSSAK – od początku swojego zawodowego życia jest związana z Instytutem Badań Literackich PAN, najpierw z pracownią Psychosocjologii literatury, prowadzoną przez Zofię Stefanowską, później z Ośrodkiem badań Filologicznych i Edytorstwa Naukowego. W IBL zajmowała się badaniem teatru modernistycznego i twórczości Stanisława Wyspiańskiego (w serii Biblioteki Narodowej przygotowała edycję *Studium o „Hamlecie”*, opublikowała dwie książki poświęcone temu twórcy) i równocześnie była członkiem redakcji naczelnej wydania rocznicowego *Dzieł Adama Mickiewicza*. Obecnie kieruje Ośrodkiem Badań Filologicznych i Edytorstwa Naukowego, współpracuje z opracowywaną w IBL serią *Dramat polski. Reaktywacja*. Jest redaktorką naczelną serii naukowej *Filologia XXI*. W ramach tej serii opublikowała książkę *Od słowa od słowa. Na marginesach krytyki tekstu* oraz antologię rosyjskich tekstów naukowych *Filologia. Lekcja wolności*.

IWONA PUGACEWICZ
UNIwersytet Warszawski
OŚRODEK KULTURY POLSKIEJ SORBONNE-UNIVERSITÉ

WIELKA EMIGRACJA A LELEWELOWSKI DUCH KSZTAŁCENIA HISTORYCZNEGO

CELEM wystąpienia będzie uchwycenie roli pedagogiczno-wychowawczej wielkiego historyka na emigracji oraz prezentacja recepcji jego poglądów i dorobku intelektualnego na potrzeby ówczesnej wychodźczej szkoły. Ukazany zostanie wpływ samego Lelewela i jego myśli w procesie budowy pierwszych instytucji edukacyjnych na obczyźnie. Podjęta zostanie próba rekonstrukcji polskiej/polsko-francuskiej/tożsamości narodowej drugiego pokolenia Wielkiej Emigracji, kształtowanej w lelewelowskim duchu historyczno-narodowym oraz poglądy Mistrza w kwestii samego nauczania.

DR HAB. IWONA H. PUGACEWICZ, PROF. UW, PROF. UNIwersytetu Sorbońskiego – pracownik Uniwersytetu Warszawskiego, absolwentka prestiżowej École des hautes études en sciences sociales w Paryżu, dyrektor ośrodka Kultury Polskiej Sorbonne -Université. Autorka monografii *Batignolles 1842–1874. Edukacja Wielkiej Emigracji* oraz około sześćdziesięciu artykułów naukowych. Jej zainteresowania skupiają się wokół historii społecznej, zagadnień dotyczących funkcjonowania instytucji kultury w XIX-wiecznej Europie oraz procesów narodotwórczych i tożsamościowych.

MONIKA RUDAŚ-GRODZKA
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN W WARSZAWIE

UPIÓR W KORONIE

JOACHIM Lelewel w dziełku zatytułowanym *Korona Polski i jej królewskość* wyróżnił trzy okresy w historii Polski: korona stanowa 1000–1319, korona narodowa 1319–1648, korona zhańbiona 1640–1797. W tym szkicu ujawnił się jego niejednoznaczny, skomplikowany stosunek do królewkości. Polska była szczególnym rodzajem monarchii, w okresie jej największego rozkwitu opartym na systemie demokracji szlacheckiej. Państwo rządzone przez dynastię Piastów z czasem stało się monarchią stanową, a w XVI w. Rzeczpospolitą szlachecką z wybieralnym z woli „narodu” królem. Można odnieść wrażenie, że Lelewel najbardziej akceptował formę hybrydyczną: królestwo, będące republiką z wybieralnymi naczelnikami krajowymi. Z drugiej strony chociaż ostatni król polski miał korzenie krajowe, w oczach Lelewela był symbolem hańby i przekleństwem dziejowym. Stanisław August Poniatowski opisany przez niego jako „upiór w koronie” wyraża niechęć historyka do koncepcji dynastycznych, jakie pojawiły się na emigracji po 1830 roku. Indywidualna idiosynkrazja była częścią wyobraźni romantycznej i można ją potraktować, jako jeden z przejawów fantazmatów polskości.

MONIKA RUDAŚ-GRODZKA, PROF. IBL PAN – historyczka idei, historyczka literatury XIX i XX w, kierowniczka podyplomowych gender studies, podyplomowych studiów polsko-żydowskich. Obecnie zajmuje się również problematyką duchowości kobiet. Kieruje zespołem Archiwum Kobiet IBL PAN. Powołała do istnienia dwie serie wydawnicze „Lupa obscura” i „Archiwum Kobiet. Dokumenty” IBL PAN. Opublikowała książki *„Sprawić, aby idee śpiewały”*. *Motywy platońskie w życiu i dziełach Adama Mickiewicza w okresie wileńsko-kowieńskim* oraz *Sfinks słowiański i mumia polska*. W 2018 roku wydała *Listy z cytadeli 1886 Bronisławy Waligórskiej*.

DOROTA SIWICKA
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN W WARSZAWIE

KARTOGRAF WYOBRAŻEŃ

CELEM wystąpienia jest przypomnienie mało znanej części kartograficznego dorobku Joachima Lelewela. Są to mapy rekonstruujące przestrzenne wizje świata, a więc geograficzne wyobrażenia (słowa wyobrażenie Lelewel używał często) ludzi z dawnych epok. Podstawę do tworzenia tych map stanowiły rozmaite teksty: literackie, filozoficzne, podróżnicze, naukowe. Lelewel szukał w nich śladów wyobrażeń geograficznych autorów, by potem odwzorować je graficznie. Dzięki tej metodzie powstały między innymi atlasy dołączone do *Badań starożytności we względzie geografii* (1818) oraz *Géographie du moyen âge* (1850). Mapy te rzadko budziły zainteresowanie późniejszych badaczy. Jednakże dziś Lelewelowska historia geografii jako historia wyobrażeń, zaopatrzona w swoiste „mapy mentalne” konkretnych ludzi, wydaje się szczególnie intrygująca. Widoczny w niej nacisk na humanistyczne pojmowanie przestrzeni wart jest namysłu, także w kontekście scjentyistycznych tendencji dziewiętnastowiecznej i dwudziestowiecznej nauki.

DR HAB. DOROTA SIWICKA, PROF. IBL PAN – literaturoznawczyni, członkini Pracowni Literatury Romantyzmu Instytutu Badań Literackich PAN. Autorka m.in. książek: *Ton i bicz. Mickiewicz wśród towiańczyków* (1990), *Romantyzm 1822–1863* (1995), *Zapytaj Mickiewicza* (2007), *Mapy romantyków* (2018). Współautorka tomu *Mickiewicz. Encyklopedia* (2001) i współredaktorka *Atlasu polskiego romantyzmu. Świat – Europa – Polska* (2015).

JOLANTA SZTACHELSKA
UNIwersytet w Białymstoku

W POSZUKIWANIU SYNTEZY – PRUSZYŃSKI I LELEWEL

W CENTRUM jednego z najsłynniejszych polskich tekstów reportażowych napisanych w XX wieku – W czerwonej Hiszpanii (1936–37) Ksawerego Pruszyńskiego znajdujemy odwołanie do Historycznej paraleli Hiszpanii z Polską w XVI, XVII, XVIII (1820) pióra Joachima Lelewela. Nie jest to przypadek. Pruszyński, absolwent studiów historycznych na UJ, konserwatysta o szerokich horyzontach i wielkiej ciekawości świata, podobnie jak Lelewel należał do publicystów „chorych na Polskę” – do czego by się nie brał, zawsze nawiązywał do Polski i jej dziejów. Podróże do innych krajów były pretekstem do tego, by mówić o własnym kraju i jego problemach.

PROF. DR HAB. JOLANTA SZTACHELSKA – pracuje na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku, kieruje Katedrą Modernizmu Europejskiego i Badań Kulturowych w Kolegium Literaturoznawstwa. Zainteresowania badawcze: literatura polska II połowy XIX i pocz. XX wieku i jej konteksty światowe, dokumentaryzm, estetyka XIX wieku, Henryk Sienkiewicz, *children studies*. Najważniejsze publikacje książkowe: *Reporteryje i reportaże. Dokumentarne tradycje prozy polskiej* (1997), *Czar i zakłęcie Sienkiewicza* (2003), *Zabijanie klasyków. Studia i eseje* (2015), *Mity Sienkiewiczowskie* (2017) oraz *Henryk Sienkiewicz. Życie na walizkach* (2017).

DANUTA ZAWADZKA
UNIwersytet w Białymstoku

*ANTYKWARIUSZ NA CZELE REWOLUCJI?
OD „NOWOSILCOWA” WILEŃSKIEGO DO WARSZAWSKIEGO*

PUNKTEM wyjścia będzie czarna legenda Lelewela, żywa w XIX i XX wieku, związana przede wszystkim z jego rolą podczas powstania listopadowego – jej wyrazem jest pierwsza część tytułu wystąpienia. Nietrudno dziś wykazać, że legenda bazuje na uproszczonej, choć może znamiennej dla polskiej pamięci kulturowej (marzenie o wielkim przywódcy, model naukowca), recepcji fenomenu Lelewela, redukującej go albo do aktywności politycznej, albo hermetycznej pracy badawczej. Prowadzi też do pomijania swoistego dla Lelewela, ale też najbardziej ulotnego wymiaru jego dziedzictwa: działania słowami – performowania świadomości historycznej, budzenia energii zbiorowej. Niezwykłość Lelewela polega wszak na połączeniu znakomitego teoretycznego przygotowania i naukowej odkrywczości ze zdumiewającym (przy tak nowatorskim warsztacie badawczym) talentem popularyzatorskim, wspartym – powiedzielibyśmy dzisiaj – innowacyjnością technologiczną i osobistym zaangażowaniem. Był równie świetnym naukowcem, jak nauczycielem, publicystą, cieszącym się doskonałym kontaktem z odbiorcą, zwłaszcza młodym, i potrafiącym o ten kontakt zadbać w każdych warunkach. Na przykładzie tematyki (mitu filomackiego) i dziejów wydawniczych Nowosilcowa w Wilnie pokażę ciągłość pomiędzy Lelewel wileńskim i warszawskim, naukowym i politycznym.

DR HAB. DANUTA ZAWADZKA, PROF. UW B – historyczka literatury w Zakładzie Literatury XIX wieku i Kultur Regionalnych Uniwersytetu w Białymstoku, członkini zespołu redakcyjnego „Białostockich Studiów Literaturoznawczych”. Zainteresowania naukowe: pogranicze literatury i historiografii, romantyzm i jego recepcja, literatura regionalna, piśmiennictwo i historia kobiet. Napisała książki: *Pokolenie kłęski. O Antonim Malczewskim i odludkach* (Warszawa 1998), *Lelewel i Mickiewicz. Paralela* (Białystok 2013), wydała antologię źródeł *Lelewel prasowy* (Warszawa 2018) w serii „Nowa Biblioteka Romantyczna” (kier. Marta Zielińska, IBL PAN). Współredagowała kilka monografii zbiorowych, m.in. dwie w serii „Nowy Regionalizm w Badaniach Literackich” (kier. M. Czermińska), zainicjowała „Białą Serię. Podlaski Regionalizm Literacki”, którą kieruje. Publikuje artykuły w pismach literaturoznawczych i historiograficznych, m.in. „Pamiętnik Literacki”, „Wiek XIX”, „Polonistyka. Innowacje”, „Białostockie Studia Literaturoznawcze”, „Sensus Historiae. Studia metodologiczne”.